

10. 5. 1962

99

Politik och författningstolkning

FÖRFATTNINGAR som syftar att ge en någorlunda fullständig reglering av statsorganisationen och tillika är svåra att ändra blir gärna en koncentrationspunkt för politiska konflikter. Det främsta exemplet är USA. Dess historia kan till stor del skrivas som en historia om grundlagstolkningar. Hur långt sträcker sig unionens makt, kan unionen brytas genom uppsägning, vad betyder de skilda bestämmelserna om medborgerliga friheter, var går gränsen mellan presidentens och kongressens kompetens? Dessa och många andra tvistefrågor har varit centrala i de politiska striderna, vid några tillfällen partiskiljande. Inbördeskriget, liksom i våra dagar motsättningarna i negerfrågan, har med viss rätt kunnat ses som konsekvenser av stridiga grundlagstolkningar. De kämpande riktningarna har genomgående visat sig kapabla att identifiera sin egen uppfattning med den "rätta" författningstolkningen, och man har alltså kunnat betrakta motståndarna som lagbrytare, som brottslingar. I stort sett har grundlagens anpassning efter den politiska situationen inte skett genom formella ändringar, utan genom nya tolkningar, auktoritativt givna av den högsta domstol som har rätt att annullera mot författningen stridande lagstiftning. En viss förvaltningsbestämmelse ansågs för femtio år sedan förenlig med segregation mellan negrer och vita och som ett hinder mot långtgående socialpolitik; nu sägs den påbjuda likställighet mellan raserna och tillåta praktiskt taget all sociallagstiftning.

I Sverige har vi många liknande exempel på tolkningstvister, men de har, delvis på grund av vår författnings beskaffenhet, inte haft samma vittgående betydelse. I regel har konflikterna gällt detaljer. Den sk konstitutionella konflikten 1914 anknöt visserligen till speciella författningsbestämmelser, men gällde i huvudsak principfrågan — vid sidan av författningen — huruvida parlamentarismen skulle bli praxis vid regeringsbildningen.

I Norge har tolkningsproblemen spelat en större politisk roll. Detta sammanhänger främst med att unionsförhållandet med Sverige under nära ett århundrade var en huvudfråga i norsk politik och att detta förhållande var eller kunde anses vara beroende av en rad tvistiga överenskommelser och lagtexter, såsom Kieltraktaten, Mosskonventionen, riksakten och den norska författningen. I tvisterna om unionens innebörd var visserligen även svenskar inblandade, och de svenska professorerna var verksamma som den svenska ståndpunktens dräbantar,

Frede Castberg.

men i Sverige fick dessa problem blott i ett par tillspetsade situationer samma politiska vikt som de oavlatligt och under lång tid hade i Norge.

Dessa spörsmål, jämte problem i den norska rättssituationen under och efter andra världskriget, har Frede Castberg, professor i offentlig rätt och under en följd av år Oslouniversitetets rektor, behandlat i en serie nu utgivna radioföredrag, *Juridiske stridsspørsmål i Norges politiske historie* (Universitetsforlaget). Det är en i sin koncentration, försiktighet och klokhet mönstergill redogörelse, som borde komma till användning även i svensk undervisning.

Trots att de givna redogörelserna för rättstvister är ytterst knappa, lyckas Castberg göra motsättningarna konkreta och begripliga. Samtidigt blir man i denna lidelsefria framställning slagen av hur de stridande parterna på ytterst osäkra grunder kunde

komma fram till övertygelser av oivillkorlig juridisk rätt och sålunda bekämpa varandra med starkt moraliskt engagemang. I själva verket var de frågor det gällde ofta sådana "som inte med säkerhet kan lösas med något juridiskt resonemang, vilket kan vara omedelbart avgörande för varje förnuftig människa... Något logiskt oangripligt svar är det inte möjligt för någon att pres-

tera." Inte sällan ter sig i efterhand tolkningsstriderna nära nog vettlösa — trots att ett stort antal kloka, ärliga och kunniga personer var passionerat inställda på de skilda linjerna.

Ett exempel. Den norska grundlagen stadgade suspensivt veto för kungen i lagfrågor; det krävdes beslut av tre storting för att bryta vetot. Om kungens befohgenhet i grundlagsfrågor fanns ingen bestämmelse. På ytterst allmänna grunder hävdades för dessa fall tre tolkningar: kungen hade absolut vetorätt, suspensivt veto som i lagfrågor, intet veto alls. Om dessa tolkningar stred professorer och politiker under årtionden. En lösning, som av många ansågs som en rättskränkning, blev att representationen genom riksrätt dömdde de ministrar som stött konungen i hans hävdande av vetorätt. I detta och andra fall synes det nu meningslöst att fråga vem som hade juridiskt rätt. Frågan är snarare om dessa utdragna och orimliga tvister om "rätten" bidrog till upphetsningen eller om de kan betraktas som anständiga surrogat för de våldshandlingar som de svensk-norska tvisterna var så lyckligt fria från.

HERBERT TINGSTEN